

* * *

Ks. ZBIGNIEW ZEMBRZUSKI, *Ekumenizm w Warszawie. Studium historyczno-teologiczne*, Przedm. bp Zdzisław Tranda, Warszawa 2001, 290 [1] s., bibliogr., streszcz. niem., ISBN: 83-7232-220-1.

Z chwilą, kiedy Kościół rzymskokatolicki oświadcza wyraźnie i jednoznacznie w encyklice papieskiej, że ekumenizm jest dzisiaj wprost „imperatywem chrześcijańskiego sumienia” (por. *Ut unum sint*, nr 8), nie sposób się ograniczać do wyłącznie teoretycznych i ogólnych prac oraz publikacji na jego temat. Dlatego też książka Z. Zembrzuskiego jest bardzo cennym i „praktycznym” przyczynkiem dla rodzimej ekumenii, ponieważ stanowi naukowe opracowanie ekumenizmu w Warszawie. Zostało to uczynione z uwzględnieniem kontekstu historycznego i teologicznego. Przeprowadzone badania odsłoniły genezę i ukazały rozwój ruchu ekumenicznego w Warszawie; umożliwiły też jego charakterystykę ze wskazaniem na konkretne kierunki działań osób oraz instytucji. Odwołanie się w tym przypadku do przykładu Warszawy jest słuszne. Badania źródłowe i doświadczenia ekumeniczne Kościołów wykazują bowiem, że Warszawa była w przeszłości i pozostaje nadal liczącym się ośrodkiem twórczej myśli ekumenicznej. W Stolicy mamy do dzisiaj najwięcej Kościołów chrześcijańskich, zarejestrowanych Związków wyznaniowych, kościelnych uczelni i wydawnictw publikujących ekumeniczne materiały i opracowania. Po Soborze Watykańskim II chrześcijanie w Warszawie nawiązywali pierwsze kontakty, początkowo nieoficjalnie, celem powołania trwałych struktur życia ekumenicznego. Stąd też można zasadnie wnosić o pewnej egzemplaryczności warszawskiej ekumenii dla całego kraju.

Sam problem pracy określa bliżej jej cel, metodę i strukturę. Trzeba od razu mocno podkreślić, że „przyjęty w rozprawie klucz studium historyczno-teologicznego nie zakłada opracowania wyłącznie historycznego. Nie może i nie chce uciekać od historii, ale nie poprzestaje na niej. Koncentruje się przede wszystkim na ekumenicznej działalności osób i instytucji w Warszawie, co obejmuje również elementy duchowości i teologii. Zadaniem części historycznej tego opracowania jest nie tylko ustalenie i przypomnienie wydarzeń, ale także uchwycenie rozwoju idei jedności chrześcijaństwa w Polsce, co służyć będzie lepszemu poznaniu ruchu ekumenicznego nie tylko w aspekcie faktograficznym, ale również w jego dynamice. Zatem od strony teologicznej studium podkreśli naczelną rolę oraz znaczenie ekumenizmu duchowego i doktrynalnego w Warszawie” (s. 9). W pracy chodzi o konkretną odpowiedź na pytanie o ekumenizm w Warszawie. W jaki sposób rodził się i jak się rozwijał? W tym zasadniczym i naczelnym pytaniu jest zawarty cały szereg innych pytań szczegółowych, aż po: „czym szczególnie wyróżnia się ekumenizm warszawski, jak można go ocenić i jakie ma perspektywy na przyszłość?” (s. 11-12). Ponie-

waż „ekumenizm w Warszawie ma istotne oddziaływanie na sytuację ekumeniczną w całej Polsce”, musiał Autor „obok badania osiągnąć ekumenicznych w Warszawie, przyrzeć się normom ogólnym poszczególnych Kościołów w kwestii praktycznego doświadczenia jedności” (s. 12). Źródła określające stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego i innych Kościołów chrześcijańskich, będące dokumentami o charakterze normatywnym, komentarzami i opracowaniami naukowymi, jak też wypowiedziami przedstawicieli Kościołów wchodzących w skład PRE, a zawartymi w czasopismach i innych publikacjach wydanych przez te Kościoły – posiadają pierwszorzędne znaczenie dla niniejszego naukowego studium. Poza tym zostały, oczywiście, także uwzględnione inne dane tematyczne warszawskiej ekumenii, łącznie z ustnymi relacjami osób bezpośrednio uczestniczących w omawianych wydarzeniach.

Co do metody, to na etapie studium literatury przedmiotu dominuje metoda analityczna. Zanalizowane materiały trzeba było usystematyzować, by móc skonstruować systematyczny wykład, w którym nie zabrakłoby krytycznych uwag zamieszczonych w przypisach oraz na końcu rozdziałów (s. 13). Dołączonych do pracy dziesięć szczegółowych aneksów pozwoliło dostrzec pracę ekumeniczną różnych osób, ATK i komisji dialogu doktrynalnego; zobrazowują też ekumenizm duchowy oraz przedstawiają aktualne dane administracyjno-statystyczne Kościołów w Warszawie.

Na strukturę pracy składają się cztery rozdziały. Rozdział pierwszy stanowi *Zarys historyczny ekumenizmu w Warszawie* (s. 17-70), uwzględniając okres międzywojenny (Radę Kościołów Ewangelickich, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego i różne próby realizowania międzkościelnej jedności) oraz okres powojenny (Polską Radę Ekumeniczną oraz jej relacje do Kościoła rzymskokatolickiego, katolickie ośrodki ekumeniczne i Komisję Episkopatu ds. Ekumenizmu). Rozdział drugi prezentuje oraz analizuje „ekumenizm duchowy” (s. 71-116), akcentując bardzo szczegółowo modlitwę o jedność, jak też wizyty i spotkania ekumeniczne. Rozdział trzeci został poświęcony „ekumenizmowi doktrynalnemu” (s. 117-162) i analizuje ekumenię w warszawskich wyższych uczelniach oraz działalność teologiczno-duszpasterską. Rozdział czwarty przedstawia „próbę oceny i perspektywy ekumenizmu w Warszawie” (s. 163-187). *Zakończenie* (s. 189-194) sumuje wyniki badań rozprawy oraz formułuje aż 11 konstruktywnych wniosków perspektywicznych.

Merytorycznie mamy tu do czynienia z bardzo pożytecznym studium dotyczącym właściwie całokształtu rodzimej ekumenii. Przyznać trzeba Autorowi rację, że „przykład Warszawy nie pozwala zasadnie mówić o zastoju ekumenii. Istnieją wprawdzie przeszkody, opóźnienia, piętrzące się ciągle jeszcze trudności, ale wzbudzona przez Ducha Świętego tęsknota za pełniejszą wspólnotą uczniów Chrystusa wciąż żyje i owocuje” (s. 194). Prawdziwe są także jego konkludujące stwierdzenia, że mianowicie „ogólny dialog ekumeniczny nie jest w stanie usunąć trudności, jakie istnieją pomiędzy poszczególnymi Kościołami, stąd potrzeba ciągłego szukania nowych myśli, idei i czynów świadczących

o jedności. Spotkania, rozmowy, wspólne nabożeństwa ekumeniczne, wizyty gości, dialog teologiczny w komisjach, ekumeniczne tłumaczenie Biblii świadczą o prężności i bogactwie ruchu, co jednocześnie staje się wyzwaniem na przyszłość” (s. 186-187). Autor jest przekonany, że w ekumenicznej przyszłości należy przede wszystkim dokładać wszelkich starań do budowania wzajemnego zaufania, do szczerości intencji i poczynań partnerów. Prowadzenie dialogu, wspólny udział w modlitwie oraz praktyczne ekumeniczne działania wymagają od Kościołów wzajemnego poszanowania, odwagi i nadziei. Kościoły stoją przed niełatwym zadaniem, ale nie mogą zrezygnować ze słusznej drogi ku pełniejszej wspólnocie (*communio*)? (s. 187).

Bardzo słusznie zostały uwydatnione protestanckie inicjatywy warszawskiego ekumenizmu duchowego i doktrynalnego. O tym świadczy choćby jej historia bardzo wcześnie powołanej do życia Rady Kościołów Ewangelickich (s. 19n), PRE (s. 37nn); charakter ekumeniczny posiada też już sam fenomen ChAT (s. 126nn). Autor zwrócił także uwagę na wybitnie „pionierskie” jednostki naszego krajowego ekumenizmu, np.: ks. Z. Michelis z Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, ks. infułat St. Mystkowski, wszyscy pierwsi prezesi PRE, jak też diakonisa Regina Witt oraz siostra Joanna Lossow z Lasek. Dobrze się stało, że zauważony został wybitny wkład w dzieło polskiej ekumenii bpa Władysława Miziołka, „odpowiedzialnego za ekumenizm nad Wisłą” – jak się o nim wyraził Jan Paweł II. Słusznie przywiązuje Autor też dużą wagę do „ekumenicznego przekładu Biblii” (s. 156nn).

W aspekcie formalnym warto podkreślić przejrzystą strukturę pracy, uzasadnioną zresztą w całej pełni analizowanym materiałem źródłowym. Choć metoda nie została niestety adekwatnie i jednoznacznie nazwana po imieniu, to jednak jej obszerny opis realizacji pozwala wnosić o jej poszczególnych etapach wyznaczonych przez cel tego studium.

Na uwagę zasługuje krytyczny obiektywizm merytorycznych ujęć Autora (por. s. 35, 44-45, 51, 67, 70, 99, 169, 176), jak też ciągłe wiązanie katolickich działań ekumenicznych z cenzurą, jaką stanowi dla nich bez wątpienia Sobór Watykański II. Szkoda, iż w bibliografii nie zamieszczono ostatniego ważnego dokumentu Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan z 1997 roku: *Ekumeniczny wymiar formacji pastoralnej* (wydany w polskim tłumaczeniu przez Wydawnictwo Św. Krzyża w Opolu, 1998 r.). Poza tym podział samej bibliografii na źródła i literaturę przedmiotu wydaje się być słuszny. Cenną rolę pełnią też załączone do pracy aneksy, obrazujące m.in. charakter źródłowego materiału opracowania.

Niezależnie od pewnych mankamentów, natury raczej formalnej, przysługuje rozprawie duża obiektywna wartość. Jest ona bowiem bardzo potrzebnym, ciekawym i w dużej mierze oryginalnym studium.